

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

*Рекомендовано Вченою Радою Академії
як науковий збірник*

Тернопіль – 2000
Видавництво "Економічна думка"

Зміст.

Шкарабан С.І. Гуцайлюк З.В., Воробець Є.В. Мельник А.Ф., Романів Р.О. Я. Мех	Проблеми аналізу цінних паперів..... Концептуальні засади формування державного фінансового контролю в Україні..... Удосконалення законодавчого забезпечення демонополізації економіки України із врахуванням досвіду зарубіжних країн..... Деякі аспекти організації обліку, аналізу і контролю внутрішніх резервів підприємств..... Роль комерційного аналізу в оцінці інвестиційних проектів..... Проблеми кредитування промислових підприємств..... Нові підходи до організації обліку і аналізу господарської діяльності..... Національні нормативи аудиту України: проблеми та перспективи їх застосування в теорії і практиці аудиту..... Аналіз методології формування резервів страховика..... Інформаційне забезпечення аналізу фінансової кризи на підприємстві..... Проблеми нарощування експортного потенціалу (на прикладі підприємств Мінпромполітики)..... Деякі аспекти і категорії проектного аналізу..... Технічний аналіз біржових цін та курсів на сучасних фінансових ринках.....	3 5 7 9 12 14 16 17 19 20 22 24 26
Федорович Р. В. Карпик Я.М. Дейнека М.Ф., Стельмах М.В. Глух В.М.	Вдосконалення проектного аналізу..... Методика аналізу умов прибутковості при зміні цін..... Шляхи удосконалення фінансового контролю та аудиту..... Молокопродуктовий підкомплекс, його особливості та економічне значення для розвитку АПК Західного регіону України.....	30 30 32 33
Теребус О.М. Лазаришина І.Д., Вовк В.М. Карпик Т.Я.	Роль бізнес-планування в підприємницькій діяльності..... Деякі питання аналізу попиту на продукцію..... Особливості функціонування іноземних банків на фінансових ринках країн Центральної та Східної Європи..... Аналітична оцінка кредитного ризику за операціями банку з цінними паперами..... Основні положення аналізу і аудиту власного капіталу акціонерного товариства..... Інфляція і її вплив на прийняття рішень у фінансовому аналізі.. Принципи бухгалтерського обліку..... Контракти як інформаційна база для аналізу зовнішньоекономічної діяльності підприємств..... Особливості обліку та аналізу фінансових результатів при переході до національних стандартів обліку..... Аналіз ефективності виробництва у молочному скотарстві..... Управлінський аналіз: організаційні форми і сфера застосування.....	38 40 44 47 49 53 55 56 61 63 67
Серединська В.М. Сохацька О.	Методика оцінки розвитку господарської діяльності лікувально-профілактичних установ непараметричними методами..... Оцінка факторів впливу на фінансовий стан будівельної фірми..... Оцінка фінансового стану підприємства та його рейтингова оцінка.....	68 72 76
Познахівський Є.Є., Сеньківська О.Є. Артус М.М. Дикий М.Є. Пархомець М.К.	Теорія інвестицій перехідних економік та інтеграційні процеси: пошук моделі для України..... Виробничі бюджети – основа планування діяльності фермерського господарства.....	79 80
Мурій Д.Я., Карпик Т.Я. Загородна О. М. Луців Б.Л., Сас Б.Б. Щибиволок З.І.		
Спільник І.В., Шеремета Й. М. Шеремета М.Й. Щирба М.Т. Попович П.		
Галас А.М.		
Шевельова С.О. Сапачов М.І.		
Корецький Б.М.		
Микитюк П.П.		
Сав'як І.Я.		
Савельєв Є., Шило О. Костецький Я.		

а найвищу доходність – облігації з премією або високою купонною ставкою. Це зумовлено тим, що їх поточний курс вище суми погашення або номіналу.

Облігації, які можуть бути вільно відізовані або достроково погашені мають найвищу доходність на дату випуску. За ними йдуть облігації з відкладеним викупленням і завершують перелік облігації, які не можуть бути погашені достроково. Більш доходними є також облігації з довшим строком погашення.

Кредитний ризик за акціями, векселями, корпоративними облігаціями банки вивчають не тільки на момент придбання пакету їх чергової емісії. Цю роботу фінансової аналітики виконують постійно. Згідно умов бізнесу на фондовому ринку НБУ зобов'язав комерційні банки за кожним придбаним цінним папером заводити справу про характеристику його ринку. У цій справі має бути інформація щодо:

- оцінки фінансового стану емітента і його перебігу;
- суми та обсягів емісії цінного папера за номінальною або ринковою вартістю;
- наявності та кількості брокерів, банків та інших установ, що забезпечують постійне або майже постійне котирування;
- рішення керівництва банку про ліквідність ринку емітованого цінного папера (в якому портфелі буде зберігатися на продаж чи на інвестиції).

У зв'язку з цим аналітична робота в банку охоплює моніторинг кожного випуску цінних паперів за емітентами, продавцями та умовами їх обігу на фондовому ринку. Вона передбачає і прогнозування фінансового становища емітентів та перебігу умов обертання цінних паперів у сегментах фондового ринку. Відповідні сигнали від емітентів, продавців та умов обігу цінного папера на ринку є підставою для здійснення спеціалістами банку операцій з придбання цінного папера і його віднесення у портфель на продаж чи на інвестиції, їх переведення з одного портфеля в інший чи продажу або погашення.

Спільник І.В., доц., к.е.н.,
Шеремета Й. М., студент

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ АНАЛІЗУ І АУДИТУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА.

Проблема підвищення рівня управління акціонерним товариством, або корпоративного управління, має важливе значення для економіки України з огляду на те, що така форма об'єднання капіталів і здійснення спільної господарської діяльності з метою отримання прибутку стала досить поширеною на сьогоднішній день явищем. За даними Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку зареєстровано біля 8190 відкритих і 6540 закритих акціонерних товариств.

Законодавче врегулювання питань, які гальмують діяльність у корпоративному секторі, сприятиме реалізації інвесторами і кредиторами своїх прав та їх захисту, створить умови для піднесення вітчизняного виробництва, призведе до зростання надходжень до бюджетів усіх рівнів. У той же час, підвищення рівня управління акціонерним товариством безпосередньо впливає на зростання його інвестиційної привабливості для потенційних інвесторів та тих, хто вже вклав свої кошти. Загальне підвищення рівня управління корпораціями сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату в державі, адже іноземний інвестор орієнтується на звичний для нього високий рівень корпоративних відносин, характерний для країн з розвинутою ринковою економікою.

Ціна підприємства в цілому як суб'єкта на ринку капіталів характеризується рядом показників, у тому числі величиною і часткою внутрішніх джерел засобів у загальній їх сумі. Динаміка та причини їх зміни можуть бути зумовлені дією різних чинників, а тому повинні відповідно контролюватися.

Власний капітал є основою для початку діяльності фірми і гарантом її стабільності – відносної свободи від зовнішніх джерел фінансування, одним із найістотніших і найважливіших показників. Він виконує функції:

- 1) довгострокового фінансування;
- 2) фінансування найризикованіших інвестицій;
- 3) критерію самостійності та впливу;
- 4) бази розподілу доходів і активів;
- 5) вимірника відповідальності за зобов'язаннями та захищеності прав кредиторів.

Оскільки метою діяльності підприємства є одержання прибутку, то неодмінною умовою реалізації цієї мети є збереження власного капіталу, тобто, згідно з концепцією збереження капіталу, прибуток заробляється тільки тоді, коли грошова оцінка вартості чистих активів (поточні активи за мінусом поточних зобов'язань) на кінець періоду перевищує суму чистих активів на початок періоду після вилучення будь-яких виплат власникам або внесків власників протягом цього періоду.

Майно підприємства формується із різноманітних за своїм натурально-речовим складом елементів, однак всі вони є носіями прав власності окремих суб'єктів (власників, кредиторів). Право власника на частку у майні підприємства і на його участь у прибутках визначається часткою і формою інвестованих засобів. Розкриття цих прав є одним із найважливіших завдань фінансової звітності, а гарантією їх захищеності виступає власний капітал, зокрема статутний капітал, як зареєстрована його частина.

Таким чином, динаміка власного капіталу свідчить про ефективність управління підприємством, зміни та перспективи економічних прав кредиторів та інвесторів.

Питання аналізу власного капіталу корпорації є малодослідженими, а враховуючи їх актуальність для емітентів, акціонерів, потенційних інвесторів, інших учасників фондового ринку потребують ретельного опрацювання, як у науковому, так і у прикладному плані.

У найзагальнішому вигляді завданнями аналізу власного капіталу акціонерного товариства є: аналіз формування і змін статутного капіталу; оцінка динаміки і структури власного капіталу; аналіз показників ефективності використання власного капіталу; аналіз якісних параметрів цінних паперів власної емісії; аналіз дивідендної політики корпорації.

Джерелами такого аналізу є: нормативні акти (Цивільний кодекс України, Закони України "Про власність", "Про господарські товариства", "Про цінні папери та фондовий ринок", "Про інститути спільного інвестування", "Про оподаткування прибутку"); установчі документи АТ (статут і засновницький договір); регулярна та особлива інформація для інвесторів і третіх осіб (фінансова звітність, інформація про зміни, що відбулися в господарській діяльності АТ і впливають чи можуть вплинути на вартість цінних паперів або розмір доходу по них); інша, у тому числі конфіденційна, інформація (протоколи загальних зборів, засідань виконавчого органу, звіти правління, реєстр держателів цінних паперів) для проведення внутрішнього аналізу. Облік власного капіталу згідно нового Плану Рахунків бухгалтерського обліку передбачається здійснювати на рахунках 4-го класу.

Аналіз формування та зміни власного капіталу акціонерного товариства в деякій мірі є засобом оцінки відповідності дій керівництва корпорації чинним законодавчим актам, установчим документам та рішенням зборів акціонерів, тобто реалізація цього завдання аналізу близька до аудиту.

При перевірці статутного капіталу акціонерного товариства слід пересвідчитись в тому, чи відповідає його величина, зафіксована в засновницьких документах і державному реєстрі господарюючих одиниць, даним Головної книги (сальдо по рахунку 40 "Статутний капітал" згідно нового Плану рахунків) та балансу. Перевіряється порядок ведення синтетичного та аналітичного обліку по рахунку «Статутний капітал» і відповідність даних по рахунку (за кількістю та видами акцій, їх номінальною вартістю за кожним засновником, учасником, акціонером) даним реєстру власників іменних цінних паперів; своєчасність і достовірність записів про зміни прав власності у разі ведення реєстру власників цінних паперів на підприємстві. До програми здійснення аудиту власного капіталу акціонерного товариства доцільно включити перевірку: переліку засновників і кількості акцій, якими вони володіють; кількості акцій, якими володіють члени виконавчого органу; переліку держателів, що володіють більш як 5% статутного капіталу; даних про власника контрольного пакету (згідно з Положенням про порядок підтвердження Антимонопольним комітетом України наявності контрольного пакету акцій від 09.12.94 р. N 9-р); кількість і суми зарезервованих акцій для випуску згідно з контрактами.

Інформація такого роду корисна ще й з точки зору корпоративного управління, оскільки дозволяє зацікавленим особам дослідити склад акціонерів і визначити, яким фізичним та юридичним особам належить більшість голосів і чи існує можливість на загальних зборах акціонерів прийняти певне рішення, не рахуючись із запереченнями опонентів.

У процесі аналізу правильності формування статутного капіталу необхідно перевірити суму коштів, одержаних у ході передплати на акції, та порядок оцінки вкладів

у статутний капітал згідно із засновницькими документами (грошові кошти, внесені як плата за акції, із зазначенням кількості акцій; вартісна оцінка майна, внесеного як плата за акції, із зазначенням кількості акцій; суму іноземної валюти, внесеної, як плата за акції, із зазначенням кількості акцій та курсу, за яким валюту зараховано в обліку).

Засновники повинні підтвердити свою платоспроможність та законність спрямування джерел коштів на придбання акцій. Обов'язковою умовою для юридичної особи є наявність аудиторського висновку незалежної аудиторської організації, який підтверджує достовірність даних балансу про наявність у потенційного акціонера вільних власних коштів у грошовій формі для здійснення внесків до статутного капіталу акціонерного товариства в обсягах, передбачених установчими документами, а також оцінки його фінансового стану і платоспроможності. Фізичні особи підтверджують свою спроможність внести частку і законність одержаних доходів відповідним документом, виданим податковою адміністрацією.

Слід також здійснити оцінку додержання термінів відкритої підписки на акції та термінів сплати внесків, а при їх порушенні – повноти нарахування і сплати пені.

Акціонерне товариство має право збільшувати статутний капітал лише при умові, що всі раніше випущені акції повністю сплачені за вартістю, яка не нижча за номінальну. Основна вимога ст.38 Закону України "Про господарські товариства" полягає в тому, що збільшення статутного капіталу може здійснюватись шляхом випуску нових акцій існуючої номінальної вартості (за рахунок: додаткових внесків учасників, індексації основних засобів, реінвестування прибутку, нарахованих у вигляді акцій дивідендів), обміну облігацій акціонерного товариства на його ж акції, збільшення номінальної вартості акцій.

Необхідно перевірити додержання встановленого законодавством порядку збільшення статутного капіталу, згідно з яким акціонерне товариство: приймає рішення про збільшення статутного капіталу додатковим випуском акцій чи збільшенням їхньої номінальної вартості; складає, реєструє в Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку і оприлюднює в установленому порядку інформацію про додатковий випуск, збільшення номінальної вартості акцій або випуск нових акцій; вносить зміни до статуту, пов'язані зі збільшенням статутного капіталу, та реєструє такі зміни у встановленому порядку; на підставі документів, які засвідчують реєстрацію випуску акцій і зміну статуту, відображає в бухгалтерському обліку збільшення статутного капіталу; розподіляє акції додаткового випуску серед акціонерів чи обмінює раніше випущені акції на акції нового номіналу.

При перевірці зміни статутного капіталу слід також пересвідчитись у дотриманні вимог про порядок збільшення статутного капіталу АТ у зв'язку з індексацією основних засобів та у відсутності спроб емітента акцій здійснити додатковий випуск для покриття власних збитків.

Основна вимога ст.39 Закону України "Про господарські товариства" полягає в тому, що зменшення статутного капіталу акціонерного товариства може здійснюватись: зменшенням номінальної вартості акцій, яке повинно бути компенсоване акціонерам, або зменшенням кількості акцій існуючої номінальної вартості викупом їх у власників з наступним їх анулюванням, яке відображається в обліку як вилучення капіталу.

Особливої уваги заслуговують питання витрат АТ, пов'язаних з емісією цінних паперів, правильності відображення в обліку і звітності величини емісійного доходу та порядку його використання. Емісійний дохід виникає при розміщенні акцій за рахунок різниці між емісійною і номінальною вартістю випущених акцій і відображається в балансі за статтею "Додатковий вкладений капітал", а використовується для списання суми перевищення ціни придбання акцій над номінальною вартістю у випадку анулювання викуплених акцій. Суму емісійного доходу, відображену в обліку, слід порівняти з даними звіту про результати випуску цінних паперів, в якому наведено розподіл коштів на статутний капітал – в межах номінальної вартості реалізованих акцій і на додатковий капітал – в частині перевищення фактичної ціни продажу акцій над їх номінальною вартістю.

Викуп акціонерним товариством сплачених учасниками акцій для їх наступного перепродажу, розповсюдження чи анулювання (в межах року) можливий тільки за рахунок сум, що перевищують його статутний капітал. При цьому перевіряють, чи є відповідне рішення загальних зборів АТ про викуп, як це передбачено ст.41 Закону України "Про господарські товариства", чи дійсно викуп відбувається за рахунок сум, що

перевищують статутний капітал, а також адресність їх використання. Особливу увагу звертають на правильність оподаткування операцій з викупу.

Структура статутного капіталу акціонерного товариства може змінюватись внаслідок обміну (конвертації) привілейованих акцій на прості, а також дробіння або консолідації акцій. Здійснення таких операцій повинне бути санкціоноване відповідним рішенням загальних зборів АТ.

Основним документом для аналізу структури власного капіталу корпорації є баланс. Нова його форма за П(С)БО 2 "Баланс" є більш структуризованою, містить докладнішу інформацію, не суперечить МСБО. Дані про власний капітал подаються в окремому розділі балансу в розрізі його складових відповідно до вимоги повного розкриття інформації. Зміни, що відбулися у складі власного капіталу за звітний період, показують у спеціальній формі звітності "Звіт про власний капітал" згідно з П(С)БО 5. Розрахунок показників прибутковості акцій наводиться у одноіменному розділі "Звіту про фінансові результати" П(С)БО 3. Значний обсяг суттєвої та доречної для аналізу інформації щодо елементів власного капіталу передбачається розкривати у примітках до фінансових звітів.

Значення кожного елемента власного капіталу (статутний капітал, додатково вкладений капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, вилучений капітал) за даними балансу потрібно оцінити за показниками питомої ваги до підсумку капіталу та у валюті балансу, а також прослідкувати їх динаміку за звітний період.

Значення статутного капіталу в діяльності підприємства визначається за такими відносними показниками капіталу: частка сплаченого капіталу за мінусом вилученого у зареєстрованому, темпи зміни статутного та власного капіталу, питома вага статутного капіталу у власному капіталі, у валюті балансу та темпи її зміни, розмір статутного капіталу на одного акціонера, розмір статутного капіталу на одну акцію. При наявності відповідних джерел, доцільно проаналізувати тенденції у зміні суми капіталу за ряд попередніх періодів та виявити вплив факторів на її формування.

Детальніший аналіз структури акціонерного капіталу здійснюється за даними синтетичного і аналітичного обліку до рахунку 40 «Статутний капітал» у такому порядку: за видами акцій (звичайні, привілейовані, іменні та на пред'явника), в межах видів за кількістю та за номінальною вартістю, за кількістю конвертованих привілейованих акцій у звичайні, за кількістю викуплених акцій окремих видів за період.

Ефективність використання власного капіталу характеризують показники чистої виручки від реалізації продукції на одну гр. од. середньої величини статутного, власного капіталу; балансового прибутку на одну гр. од. середньої величини статутного, власного капіталу, розміру балансового та прибутку до розподілу в розрахунку на одну акцію та на одного акціонера.

Зміни, що відбуваються у складі акціонерного капіталу протягом звітного періоду, впливають на значення показників прибутковості акцій.

Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію, розраховують як відношення чистого прибутку, зменшеного на величину дивідендів за привілейованими акціями до середньозваженої кількості простих акцій, що перебувають в обігу. Для отримання середньозваженої кількості акцій слід помножити відповідну кількість акцій в обігу (+випущені - викуплені) помножити на кількість днів, протягом яких вони перебували в обігу.

Для розрахунку прибутку на потенційну просту акцію (розбавленого прибутку) слід скоригувати чисельник та знаменник цього розрахунку з урахуванням впливу потенційних простих акцій (фінансових інструментів, або інших контрактів, які дають право їхнім власникам на прості акції).

Аналіз динаміки і структури власного капіталу акціонерного товариства, необхідно доповнити аналізом якісних параметрів цінних паперів, що ним були випущені.

При аналізі дивідендної політики слід мати на увазі, що в ринкових умовах співвідношення чистого прибутку товариства серед акціонерів у вигляді дивідендів, реінвестованої частини прибутку та наявності нерозподіленого прибутку залежать від ряду чинників: характеру утворення товариства, періоду функціонування, галузевої належності, отриманих фінансових результатів, кількості розміщених привілейованих акцій, розміру дивідендів за ними та міркувань щодо реінвестування.